

PROCESY DOSTOSOWAWCZE GOSPODARSTW ROLNYCH DO STANDARDÓW UNII EUROPEJSKIEJ ¹

Piotr Bórawski

Katedra Agrobiznesu i Ekonomii Środowiska,
Uniwersytet Warmińsko-Mazurski w Olsztynie

Wstęp

Rolnictwo jest szczególnie wrażliwym sektorem gospodarczym w procesie dostosowawczym Polski do struktur europejskich. Jest to wynikiem specyficznych cech rolnictwa polskiego, takich jak bardzo wysokie zatrudnienie, rozdrobniona struktura agrarna, niski poziom wykształcenia i samoorganizacji rolników, oraz słabe powiązanie producentów z przetwórczym przemysłem rolno-spożywczym.

Mimo niekorzystnej sytuacji, procesy dostosowawcze polskiego rolnictwa do standardów Unii Europejskiej przebiegają coraz szybciej. Wynika to z dostosowania ustawodawstwa, tworzenia nowoczesnych systemów kontroli, upowszechniania wśród producentów rolnych informacji o wymaganiach jakościowych. Mówiąc o korzyściach wynikających z integracji z UE dla polskiego sektora rolno-spożywczego najczęściej wskazuje się na dopłaty bezpośrednie i wzrost cen produktów rolnych. Zmiany we wspólnej polityce rolnej po przyjęciu dokumentu Agenda 2000 oznaczają większą rolę dopłat bezpośrednich w przychodach rolników [KRZYŻANOWSKA 2001].

Szczególnie ważną kwestią w procesie dostosowania gospodarstw rolnych do standardów UE są działania związane z ochroną środowiska na obszarach wiejskich. Od rolników wymaga się utylizacji ścieków bytowych w gospodarstwie, odpowiedniego magazynowania nawozów organicznych i kiszzonek, budowania płyt obornikowych, zbiorników na gnojówkę i gnojowicę, podłączenia budynków gospodarskich do instalacji kanalizacyjnych.

Ponadto w gospodarstwach rolniczych podjęto działania zmierzające do dokonania znakowania zwierząt oraz tworzenia niezbędnego systemu informacji.

Transformacja samego rolnictwa nie wystarczy jednak do sprostania konkurencji na jednolitym rynku Unii Europejskiej. Szczególnie ważnym priorytetem jest przygotowanie zakładów przetwórstwa rolno-spożywczego do wymagań jednolitego rynku. Duża część polskich zakładów przetwórczych, szczególnie specjalizujących się w przetwórstwie mięsa nie spełnia unijnych wymogów, dotyczących poziomu technicznego i sanitarnego. Ich liczba jednak systematycznie ulega zmniejszeniu na rzecz zakładów w pełni przystosowanych do wymogów Unii Europejskiej, które wprowadziły system HACCP, pozwalający na kontrolę kryty-

---

¹ Wykonano w ramach tematu: 3 P06 R 064 25.

cznych punktów procesu produkcyjnego oraz pozyskanie certyfikatów uprawniających do eksportu na rynki europejskie.

Integracja gospodarki polskiej z rynkiem europejskim wymaga aby produkty żywnościowe produkowane w Polsce spełniały standardy prawa żywnościowego i standardy jakościowe, obowiązujące w krajach Unii Europejskiej. Dotyczy to zwłaszcza możliwości rozszerzania ekspansji eksportowej polskich produktów rolniczych.

Rozwój otoczenia rolniczego na wsi i jego restrukturyzacja (w tym rozwój przemysłu rolno-spożywczego) jest więc wiodącym ogniwem w procesach przekształceń rolnictwa polskiego i jego dostosowań do standardów europejskich. Zagadnienie to wiąże się z problemem konkurencyjności gospodarki żywnościowej w Polsce w ramach procesu dostosowawczego do warunków jednolitego rynku. Przyjęcie Wspólnej Polityki Rolnej oznacza likwidację barier celnych między Polską i UE, przy czym nie będzie możliwe stosowanie nadzwyczajnych, przejściowych środków ochrony przed konkurencją zagraniczną w sytuacji niepewności na rynku wewnętrznym. Otwarcie rynku europejskiego będzie stanowiło szansę dla dobrych przedsiębiorstw przemysłu rolno-spożywczego, które wygrały konfrontację z konkurencją zagraniczną.

Celem pracy było poznanie uwarunkowań procesów dostosowawczych gospodarstw rolnych do standardów Unii Europejskiej. W badaniach ważne było również określenie czynników mających wpływ na tempo przemian w gospodarstwach rolnych. Chodzi tu również o ukazanie barier, jakie hamują procesy dostosowawcze w badanych gospodarstwach rolnych.

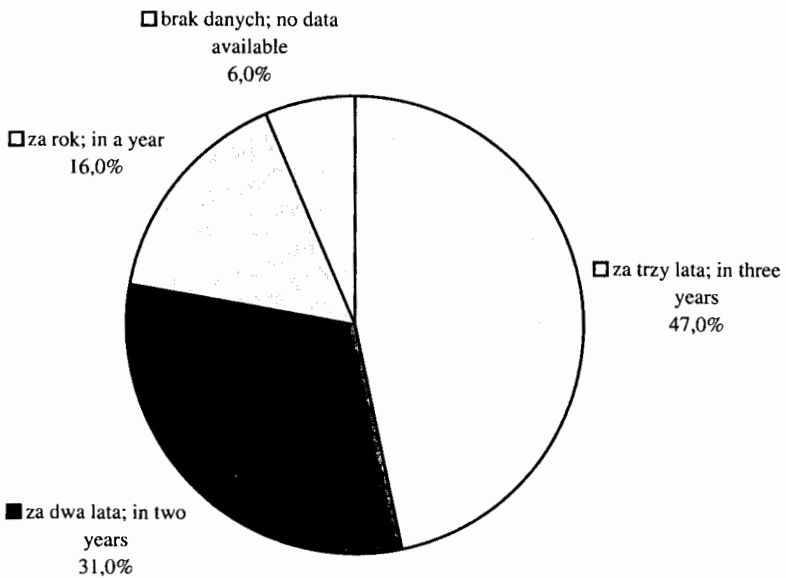
Materiały i metody

Badaniami objęto 188 gospodarstw rolnych położonych w województwie mazowieckim. Dobór gospodarstw do badań był losowy. W badaniach wykorzystano metodę sondażu diagnostycznego z zastosowaniem kwestionariusza wywiadu. Kwestionariusz wywiadu zawierał 3 pytania otwarte i 30 pytań zamkniętych. Pytania dotyczyły przewidywanych terminów budowy płyt obornikowych, czynników decydujących o wielkości dotacji, niekorzystnych przepisów oraz zamierzonych działań w ramach Planu Rozwoju Obszarów Wiejskich. Badania zostały przeprowadzone w drugiej połowie 2005 roku, przez pracowników służb doradczych ośrodków doradztwa rolniczego.

Wyniki i dyskusja

Podjęcie badań nad oceną dostosowań w indywidualnych gospodarstwach rolnych do wymagań Unii Europejskiej ma swoje merytoryczne uzasadnienie, gdyż właśnie w ten sposób można pokazać szanse i możliwości wykorzystania środków pomocowych w rozwoju gospodarstw. W tym miejscu należy podkreślić, że umiejętne i racjonalne wykorzystanie posiadanych zasobów stanowi podstawowy warunek rozwoju tego sektora polskiej gospodarki narodowej w integrującej się Europie. Dostosowanie do standardów Unii Europejskiej wymaga jednak przeprowadzenia inwestycji w zakresie modernizacji środków produkcji, głównie obór i chlewni oraz wybudowania płyt obornikowych.

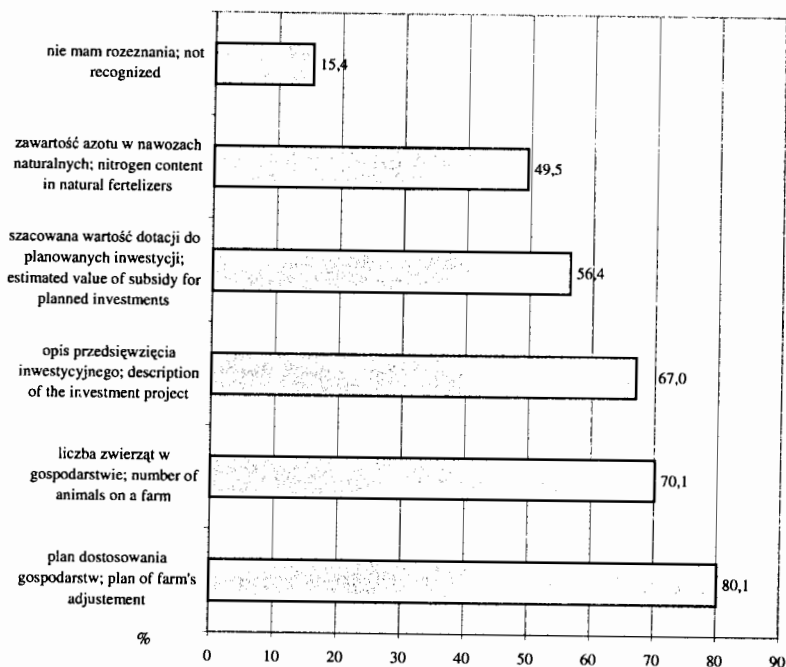
Badania wykazały, że blisko 47% rolników zamierza przeprowadzić inwestycje w zakresie budowy płyt obornikowych dopiero za 3 lata (rys. 1). Należy podkreślić, iż badania zostały przeprowadzone w 2005 r. W związku z tym rolnicy, którzy chcą aby ich produkty były sprzedawane na Wspólnym Rynku UE muszą wybudować płyty obornikowe do końca 2007. Na tej podstawie można więc stwierdzić, że znacząca część badanych producentów rolnych nie zdąży przystosować swoich gospodarstw do standardów Unii Europejskiej w wymaganym terminie. W związku z tym szczególne znaczenie w okresie trudności z przyjęciem niektórych przepisów i obowiązków mogą odegrać okresy przejściowe, podczas których nowy kraj członkowski jest pozbawiony niektórych praw [ROWIŃSKI 2001]. Tyle samo objętych badaniami rolników zamierza ukończyć inwestycje związane z budową płyt obornikowych do końca 2007 r.

Rys. 1. Przewidywany termin budowy płyty obornikowej (źródło: badania własne)

Fig. 1. Forecasted time-limit of the dunging gutter building (source: own survey)

Procesy dostosowawcze gospodarstw do standardów Unii Europejskiej wymagają od rolników posiadania wiedzy dotyczącej wymaganych dokumentów i procedur koniecznych do ubiegania się o fundusze na ten cel. Badania wykazały, że 80,1% objętych badaniami rolników wskazała na plan dostosowania gospodarstwa, zaś 70,1% na liczbę zwierząt w gospodarstwie, a 67,0% na opis przedsięwzięcia inwestycyjnego (rys. 2). Z kolei co drugi rolnik wskazał na dokumenty dotyczące opisu dotyczącego zawartości azotu w nawozach naturalnych (49,5%). Przedstawione wyniki świadczą o tym, że badani rolnicy są dobrze poinformowani w zakresie wymagań formalnych, dotyczących wniosków o dotację na przystosowanie ich gospodarstw do standardów Unii Europejskiej.

Rys. 2. Dokumenty wymagane do wniosku o dotację na płytę obornikową w opinii rolników (źródło: badania własne)

Fig. 2. Documents necessary to be enclosed to the application for subvention to the dunging gutter in farmers' opinion (source: own survey)

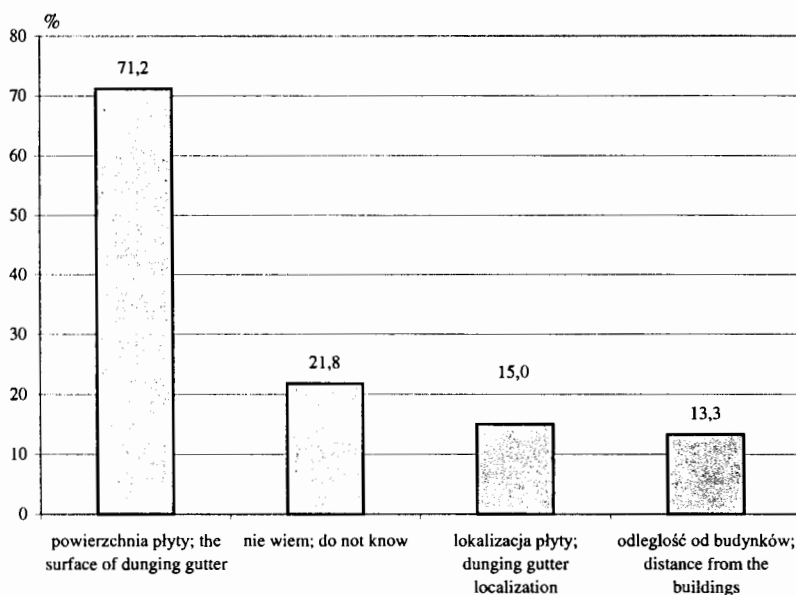
Według Izby Rolniczej województwa łódzkiego fundusze na dostosowanie gospodarstw rolnych do standardów Unii Europejskiej można uzyskać korzystając ze schematu 3 „Dostosowanie gospodarstw rolnych do standardów Unii Europejskiej” w ramach Planu Rozwoju Obszarów Wiejskich, który uzależnia wielkość dopłaty od ilości DJP w gospodarstwie. Inną możliwość stwarza Sektorowy Program Operacyjny i działanie „Inwestycje w gospodarstwach rolnych”, gdzie można uzyskać zwrot poniesionych kosztów w zakresie od 50 do 65% inwestycji¹.

W procesie dostosowawczym do standardów Unii Europejskiej polskie rolnictwo nie jest w stanie pokryć kosztów procesów modernizacji i restrukturyzacji za pomocą własnych środków. W porównaniu do 10 pierwotnych krajów członkowskich Unii Europejskiej polskie rolnictwo osiąga wielokrotnie mniejszą wydajność pracy i produktywność ziemi. W polskich gospodarstwach prowadzących rachunkowość rolną (a więc w gospodarstwach silniejszych ekonomicznie od przeciętnych) akumulacja netto (bez uwzględnienia inflacji) wyniosła w 1995 roku 2729 zł, co oznacza, że trwały majątek produkcyjny ma szansę być odtworzony dopiero w ciągu około 38 lat. Wynikiem niskiej możliwości gospodarstw rolnych do akumulacji w Polsce była ekstensyfikacja produkcji i ograniczenie kontaktów

¹ <http://izbarolnicza.lodz.pl/index.php/item/253>

z rynkiem [SIKORSKA 2004]. Dlatego niezbędnym warunkiem poprawy tej sytuacji jest konieczność przyspieszenia procesów modernizacji rolnictwa i rozwoju przetwórstwa rolno-spożywczego finansowanych ze źródeł zewnętrznych.

Zewnętrzne źródła finansowania przemian w rolnictwie są uzależnione od wielu czynników. W tym celu poproszono badanych rolników o udzielenie odpowiedzi na pytanie od czego zależy wielkość dofinansowania do budowy płyty obornikowej (rys. 3). W zdecydowanej większości przypadków (71,2%) czynnikiem decydującym o wysokości dofinansowania do inwestycji w płytę obornikową według rolników była jej wielkość. Jednak znaczna część objętych badaniem rolników (21,8%) nie potrafiła udzielić odpowiedzi na to pytanie. Zapewne sytuacja taka związana jest z brakiem informacji oraz szkoleń dla rolników w zakresie procesów dostosowawczych gospodarstw rolnych do standardów Unii Europejskiej. Należy podkreślić, iż 15% badanych rolników wskazało lokalizację płyty, a 13,3% odległość od budynków jako czynniki decydujące o wysokości dopłaty.

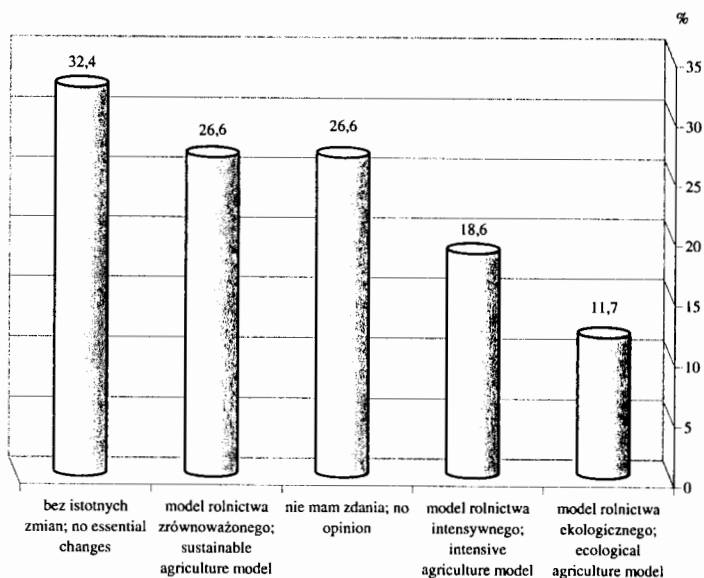

Rys. 3. Czynniki decydujące o wielkości dotacji (źródło: badania własne)
 Fig. 3. Factors determining the value of subsidy (source: own survey)

Procesy dostosowawcze polskiego rolnictwa oraz przepisy UE stwarzają możliwość rozwoju różnych modeli gospodarstw. Unia Europejska w ramach Europejskiego Funduszu Rolnego Rozwoju Obszarów Wiejskich promuje zrównoważony rozwój obszarów wiejskich. Przeprowadzone badania dowodzą, iż najczęściej rolników (32,4%) zadeklarowało brak zmian w obecnym modelu gospodarstwa (rys. 4). Jednak na uwagę zasługuje fakt, iż znacząca część badanych producentów rolnych (około 27%) zamierza realizować model rolnictwa zrównoważonego. Według Kłodzińskiego² do wdrażania zrównoważonego rozwoju rolnictwa

² <http://www.senat.gov.pl/k5/dok/opinia/2004/0011htm>.

może doprowadzić większe zaangażowanie podmiotów nie związanych z rolnictwem, czego przejawem będą zróżnicowane formy aktywności gospodarczej. Nie-wielka część rolników zadeklarowała realizowanie rolnictwa intensywnego (18,6%) oraz rolnictwa ekologicznego (11,7%). Wzrost intensywności rolnictwa oznacza stosowanie z kolei większej ilości środków chemicznych, większe plony, ale gorszą jakość żywności i mniejszą bioróżnorodność³. Z drugiej strony rolnictwo ekologiczne opierając się na nawozach naturalnych sprzyja zdrowiu zwierząt i roślin oraz służy poprawie jakości produktów rolniczych.

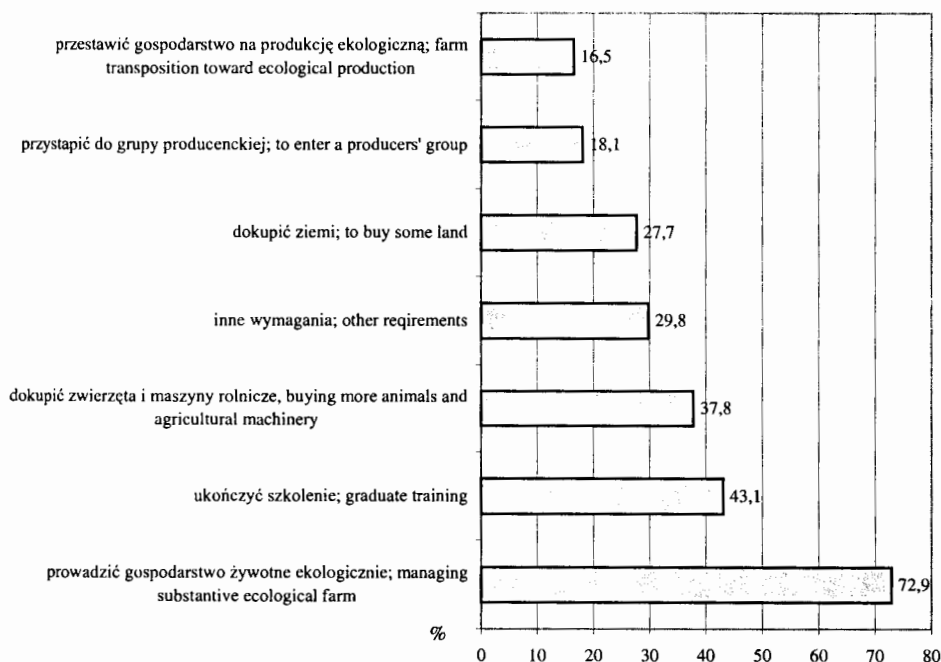
Rys. 4. Przewidywany model rolnictwa (źródło: badania własne)

Fig. 4. Anticipated agriculture model (source: own survey)

W procesie restrukturyzacji i modernizacji polskiego rolnictwa niezbędny jest rozwój infrastruktury technicznej na wsi. Rozwój infrastruktury technicznej jest szczególnie ważny dla systemów gospodarczych, przestrzennych i rozproszonych, do których zalicza się rolnictwo i gospodarowanie na terenach wiejskich. W celu dostosowania rolnictwa do wymagań Unii Europejskiej niezbędny jest również rozwój nowoczesnej infrastruktury rynkowej (uruchomienie giełd towarowych, rynków hurtowych, systemów informacji rynkowej, opcji marketingowej w rolnictwie, promocji eksportu). Proces ten jest związany z koniecznością koncentracji produkcji rolnej w Polsce i rozwojem stopnia zorganizowania producentów rolnych. Według WIERZBICKIEGO i KRAJEWSKIEGO [2004] istnieje pilna konieczność podjęcia działań zmierzających do dostosowania polskiego rolnictwa do standardów Unii Europejskiej, jako miejsca sprzyjającego rozwojowi cywilizacyjnemu i nie tylko produkcji rolniczej, co znajduje wyraźne wsparcie w istniejących i tworzonych na ten cel funduszach strukturalnych.

³ <http://www.icppc.pl/pl/index>.

Objęci badaniem producenci rolni w większości (72,9%) wskazali prowadzenie gospodarstwa żywotnego ekologicznie, jako główne działanie podjęte w celu dostosowania ich warsztatów pracy do standardów UE (rys. 5). Znacząca część rolników wskazała również na szkolenia (43,1%) oraz potrzebę zwiększenia pogłowia zwierząt (37,8%). Zdecydowanie mniej rolników wskazało na potrzebę przystąpienia do grupy producenckiej (18,1%). Wynika stąd, że badani rolnicy nie wykazują chęci do wspólnych działań, zmierzających do lepszej organizacji sprzedaży ich produktów. Uwzględniając potrzebę tworzenia grupy producenckiej należy podkreślić, że badani rolnicy nie są właściwie poinformowani o specyfice i korzyściach płynących z przynależności do grupy producenckiej. Powodzenie procesów dostosowawczych do standardów Unii Europejskiej zależy także od zmian mentalności rolników oraz przejawiania większej chęci współpracy z organizacjami otoczenia rolnictwa. Brak chęci i niedoceniające konieczności integrowania z innymi ogniwami sektora agrobiznesu wynika z niskiego poziomu wykształcenia rolników oraz małej świadomości potrzeby współpracy. Zdecydowana chęć rolników do podnoszenia kwalifikacji powinna być sygnałem dla instytucji wspomagających rozwój rolnictwa do przeprowadzania bezpłatnych warsztatów szkoleniowych, podnoszących wiedzę i świadomość rolników.

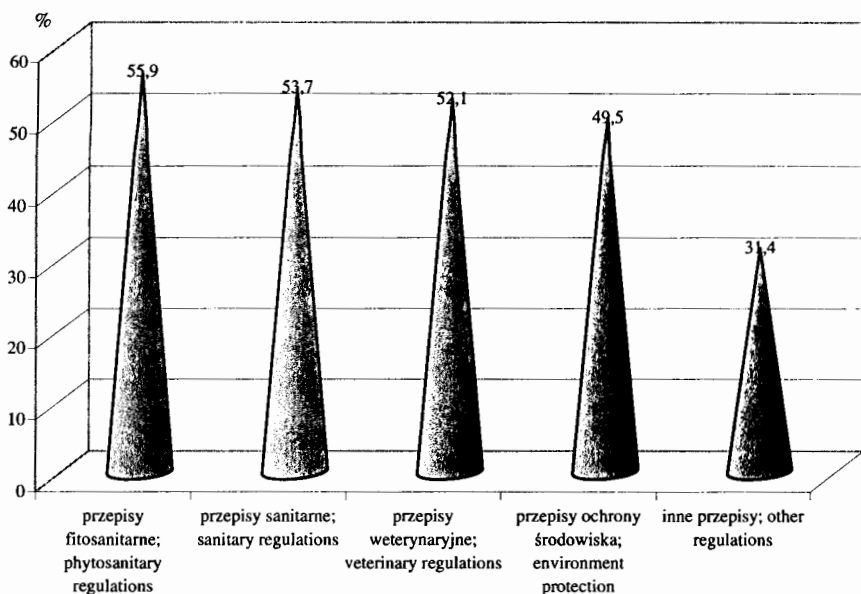
Rys. 5. Działania, które należy podjąć aby dostosować gospodarstwo rolne do standardów UE (źródło: badania własne)

Fig. 5. Actions necessary to adjust the farms to European Union standards (source: own survey)

Procesy dostosowawcze gospodarstw rolnych do standardów Unii Europejskiej są również źródłem wielu barier dla rolników, wśród których na szczególną

uwagę zasługują uciążliwe przepisy. Badani rolnicy najczęściej wymieniają przepisy: fitosanitarne (55,9%), sanitarne (53,7%), weterynaryjne (52,1%) oraz ochrony środowiska (49,5%) jako największe źródła stanowiące uciążliwą barierę w procesie koniecznych zmian (rys. 6). Szeroka gama uciążliwych i trudnych przepisów oraz regulacji hamuje i utrudnia szybki rozwój gospodarstw rolnych oraz zniechęca rolników do podejmowania działań. Istnieje więc potrzeba uproszczenia przepisów, które przyczyniłyby się do przyspieszenia koniecznych przemian, czego wynikiem byłoby podniesienie potencjału oraz konkurencyjności gospodarstw rolnych nie tylko na rynku lokalnym, ale również na rynkach globalnych.

Przedstawione wyniki wskazują, jak duże znaczenie dla przyspieszenia procesów dostosowawczych gospodarstw rolnych odegrałyby szkolenia, które pomogłyby rolnikom lepiej i szybciej przeprowadzić niezbędne zmiany.

Rys. 6. Uciążliwe przepisy Unii Europejskiej dla gospodarstwa rolnego (źródło: badania własne)

Fig. 6. The European Union regulations arduous for the farms (source: own survey)

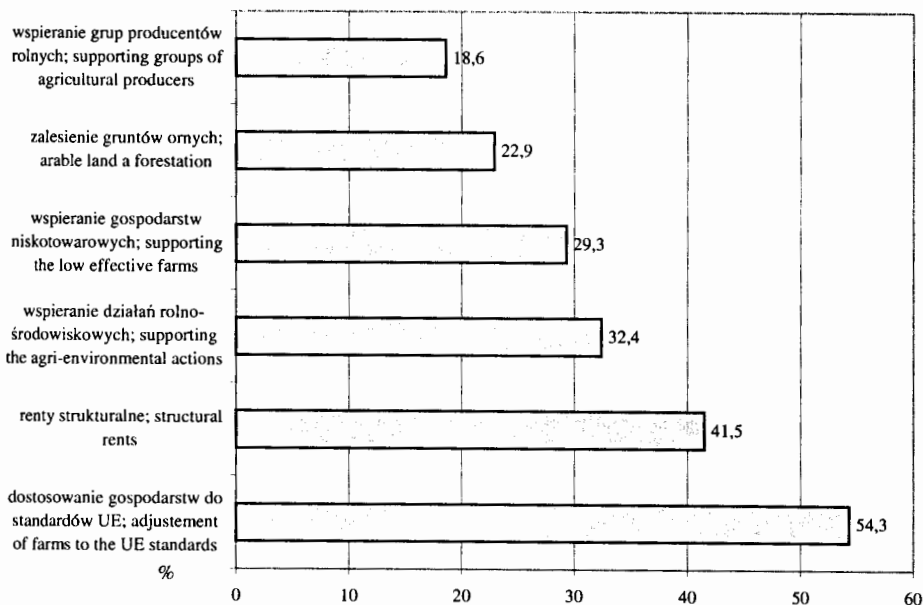
Członkostwo w Unii Europejskiej stwarza również dla rolników możliwości rozwoju w ramach Planu Rozwoju Obszarów Wiejskich. Zdecydowanie najwięcej objętych badaniami rolników (54,3%) zamierza podjąć działania zmierzające do dostosowania gospodarstw do standardów UE (rys. 7). W dalszej kolejności blisko 42% badanych rolników zamierza skorzystać z rent strukturalnych. Jej wartość jest szacowana w granicach 1100–2500 złotych. Aby ubiegać się o rentę strukturalną rolnicy są zobowiązani do spełnienia kilku warunków. Jednym z nich jest przekazanie gospodarstwa (odpłatnie lub nieodpłatnie) na rzecz innej osoby fizycznej lub prawnej. Przyjmujący gospodarstwo powinien zwiększyć swoje gospodarstwo o co najmniej 15 ha. Przed przekazaniem gospodarstwa rolnik powinien

prowadzić działalność rolniczą nieprzerwanie w okresie 10 lat poprzedzających oddanie gospodarstwa oraz podlegać ubezpieczeniu emerytalno-rentowemu.

Stosunkowo dużo rolników zamierza być beneficjentem działań rolno-środowiskowych (32,4%). Dotyczą one głównie ochrony środowiska naturalnego, poprawy zdrowia zwierząt, zasobów gospodarstwa oraz zwiększenia poziomu świadomości ekologicznej rolników.

Znacząca część badanych rolników (29,3%) zadeklarowała chęć skorzystania z programu wspierania gospodarstw niskotowarowych. Działania te służą podjęciu inwestycji poprawiających dochodowość gospodarstw rolnych oraz zwiększających produkcje rynkową. Wysokość rocznej premii jest szacowana na 1250 euro dla rolnika, którego gospodarstwo spełnia kryteria niskotowarowego.

Rys. 7. Zamierzone działania rolników w ramach Planu Rozwoju Obszarów Wiejskich (źródło: badania własne)

Fig. 7. Intended actions of the farmers within the Rural Areas Development Plan (source: own survey)

Stosunkowo duża część rolników (22,9%), szczególnie tych którzy prowadzą gospodarstwa na obszarach o niekorzystnych warunkach gospodarowania oraz uprawiają gleby klas VI zamierza wdrożyć zalesianie gruntów ornych (rys. 7). W wyniku tych działań obszary o niskiej jakości gleb byłyby prawidłowo zagospodarowane. Płatność na zalesianie jest wypłacana producentowi rolnemu, który zobowiązał się do zalesiania działek rolnych oraz ich pielęgnacji. Dzieli się ona na trzy części: wsparcie na zalesienie (4300–5900 PLN·ha⁻¹ jednorazowo za poniesione koszty), premię pielęgnacyjną (wypłacana corocznie przez okres 5 lat 420–750 PLN za ha) oraz premię zalesieniową (wypłacana corocznie przez okres

20 lat począwszy od dnia wykonania zalesienia 1400 PLN za ha)⁴.

Podsumowanie i wnioski

1. Działania podejmowane przez objętych badaniami właścicieli gospodarstw rolnych w zakresie dostosowania do standardów Unii Europejskiej należy uznać za niewystarczające. Badania potwierdzają, że blisko 47% rolników zamierza przeprowadzić inwestycje w zakresie budowy płyty obornikowej dopiero za 3 lata. Pełne przystosowanie gospodarstw do standardów Unii Europejskiej wymaga od rolników bardziej zdecydowanych działań w zakresie koniecznych inwestycji.
2. Badani rolnicy wykazują jednak duże zainteresowanie różnymi modelami rolnictwa, w tym rolnictwem zrównoważonym i ekologicznym. Pozwala to mieć nadzieję, że polscy rolnicy będą podejmowali w przyszłości działania zmierzające do zmiany dotychczasowego sposobu gospodarowania w kierunku proekologicznym. Z pewnością takie działania przyczynią się do poprawy jakości żywności.
3. Procesy dostosowawcze gospodarstw rolnych do standardów Unii Europejskiej oznaczają również akceptację obowiązujących przepisów i procedur istniejących na Wspólnym Rynku. Jak wykazują badania większość rolników uznaje obowiązujące przepisy za uciążliwe, szczególnie przepisy fitosanitarne, weterynaryjne oraz dotyczące ochrony środowiska.
4. Duża część badanych rolników prowadzi gospodarstwa na glebach o słabej jakości, w związku z tym są oni zainteresowani różnymi działaniami w ramach Planu Rozwoju Obszarów Wiejskich. Badania wykazały duże zainteresowania rolników rentami strukturalnymi (21%), wspieraniem gospodarstw niskotowarowych (14,7%) oraz zalesianiem gruntów ornych (11,5%). Pozwala to mieć nadzieję, że zasoby środków trwałych w badanych gospodarstwach, w tym ziemi, będą lepiej zagospodarowane i wykorzystane.

Literatura

KRZYŻANOWSKA Z. 2001. *Korzyści i koszty objęcia polskich gospodarstw instrumentami Wspólnej Polityki Rolnej – rachunki symulacyjne*, w: *Gospodarstwa rolne w Unii Europejskiej koszty i korzyści*. Wyd. Fundacja na Rzecz Rozwoju Polskiego Rolnictwa (FDPA), Warszawa: 17–28.

ROWIŃSKI J. 2001. *Negocjacje akcesyjne – problemy gospodarki żywnościowej*, w: *Gospodarstwa rolne w Unii Europejskiej*. Wyd. Fundacja na Rzecz Rozwoju Polskiego Rolnictwa (FDPA), Warszawa: 46–59.

SIKORSKA A. 2004. *Uwarunkowania ekonomiczne w obrocie ziemią rolniczą w Polsce*, w: *Realizacja ustawy o kształtowaniu ustroju rolnego*. Wyd. Fundacja Programów

---

⁴ Ustawa z dnia 28 listopada 2003 r. *O wsparciu rozwoju obszarów wiejskich ze środków pochodzących z sekcji Gwarancji Europejskiego Funduszu Orientacji i Gwarancji Rolnej*.

Pomocy dla Rolnictwa, Warszawa: 81–98.

WIERZBICKI K., KRAJEWSKI K. 2004. *Zagrożenia konkurencyjności gospodarstw rolnych wobec niedorozwoju infrastruktury technicznej wsi polskiej*, w: *Realizacja ustawy o kształtowaniu ustroju rolnego*. Wyd. Fundacja Program Pomocy dla Rolnictwa, Warszawa: 129–162.

Słowa kluczowe: procesy dostosowawcze, gospodarstwa rolnicze, model rolnictwa, płyty obornikowe

Streszczenie

Określono uwarunkowania procesów dostosowawczych badanych gospodarstw rolnych do standardów Unii Europejskiej. W pracy przedstawiono przewidywane terminy budowy płyt obornikowych w badanych gospodarstwach rolnych. Przedstawiono opinie rolników w zakresie działań koniecznych do dostosowania ich gospodarstw do standardów Unii Europejskiej. Rolnicy udzielili odpowiedzi na pytanie dotyczące modelu rolnictwa, który będą stosować oraz określili czynniki decydujące o wysokości dopłaty do płyty obornikowej.

ADJUSTMENT PROCESSES OF INDIVIDUAL FARMS TO EUROPEAN UNION STANDARDS

Piotr Bórawski

Department of Agribusiness and Environmental Economics,
University of Warmia and Mazury, Olsztyn

Key words: adjustment processes, farms, model of agriculture, dunging gutter

Summary

The survey was conducted to recognize the adjustment processes of selected farms to European Union standards. Paper presents the foreseen time-limits to building dunging gutters on surveyed farms. Farmers' opinion concerning the actions necessary to adjust their farms to European Union standards are also presented. The farmers were inquired on the model of agriculture they would like to apply. The farmers' opinions concerning factors determining the height of funds to be granted for building the dunging gutters were given, too.

Dr inż. **Piotr Bórawski**

Katedra Agrobiznesu i Ekonomii Środowiska

Uniwersytet Warmińsko-Mazurski

Plac Łódzki 2

10–957 OLSZTYN

e-mail: pboraw@moskit.uwm.edu.pl